

סקירת ספרות

לפני שנבחן את היחסים הרלוונטיים לשני הרומנים בהם נתמקד, נבחין בשני תהליכים תיאורטיים מרכזיים: תהליך ההתקבלות של הטקסט בקרב הקוראים, והפרשנות שלהם בנוגע אליו. כאשר מדובר במחקר, כמו במקרה שלנו, מתחולל גם תהליך נוסף, אותו מתארת שולמית לב-אלג'ם במאמרה "אימהות ובנות- העלילה האסורה", בסופו מציבים החוקרים מטא-טקסט, המספר בשפה אקדמית את הטקסט אותו קראו. במידה והחוקר או החוקרת הם בעלי תודעה פמיניסטית, ובנוסף לכך הטקסט נכתב גם על-ידי סופרת בעלת תודעה שזאת- החיבור כאן הוא כפול, מה שמכונה "קריאה נשית מוגברת".¹

לב-אלג'ם נעזרת בחוקרת אורלי לובין, בכדי לתאר את המונח "קריאה נשית מוגברת" כ"דיאלוג פנימי של קשר ורציפות בין הקוראת לכותבת".² אמנם ניתן לומר כי בכל קריאה יש דיאלוג כלשהו בין הקוראים לבין הטקסט, אך כאשר הקריאה נעשה בידי חוקרת (כאן לב-אלג'ם קוראת לזה "חוקרת מודעת"), שקוראת טקסט של "סופרת מודעת", התהליך הוא בלתי נמנע.³

ברומן הראשון, 'דברים שקורים באמצע שומקום' מאת מיכל פיטובסקי (ילידת 1984), אותו ננתח בעין ביקורתית ופמיניסטית, ומזוויות שונות, מלבד גיבורה-ילדה כבת 14, ניצבת אם חד-הורית גרושה, שבעלה לשעבר נעלם ביום בהיר אחד עם שניים מילדיהם המשותפים.

בעקבות הספר, נבחן את יחסי החברה אל האימהות היחידניות בישראל, שעל-פי מאמרה של ענת הרבסט, הם מלאי סטיגמות, במיוחד בנוגע למצבן הסוציו-אקונומי, וזאת עקב סטיגמות שניתן לראות בתרבות האמריקאית בסרטים ובספרים, שם הן נקראות 'אימהות רווחה'.⁴

דרכי ההתמודדות של אימהות ובנות בצל הגירושין, גם הן ייבחנו בעבודה זו. ישנם אנשים, על-פי מאמרה של סול ידרימן, הבוחרים להתמודד עם הגירושין בדרך של הכחשה, שאמנם היא דרך טובה של התמודדות בשלב הראשוני, אך לטווח הארוך היא עלולה להיות מזיקה. רובם של החוקרים מגדירים את הגירושין כאירוע טראומטי, בו הן ההורים והן הילדים הם קורבנות פוסט-טראומטיים.⁵

¹ לב-אלג'ם, שולמית. "אימהות ובנות- העלילה האסורה". מכאן, גיליון 10, 2010, עמ' 187.

² לובין, אורלי. אשה קוראת אשה. חיפה: אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן, 2003, עמ' 15.

³ לב-אלג'ם, שולמית. "אימהות ובנות- העלילה האסורה". מכאן, גיליון 10, 2010, עמ' 187.

⁴ Herbst, Anat. "Welfare Mom as Warrior Mom: Discourse in the 2003 Single Mothers' Protest in Israel". Journal of Social Policy. Vol. 42, No. 1, 134-135.

⁵ דרימן, סולי. "טראומת הגירושין- דרכי התמודדות של נשים וילדים". חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית. גיליון י"ד, 1994, עמ' 279.

על אודות אובדן בן-זוג נכתב רבות בספרות העברית, ואף ברומן השני אותו ננתח, "סוזנה הבוכיה", ספרה של אלונה קמחי (ילידת 1963), עדה, האם בדמות הגיבורה המשנית היא אלמנה שאיבדה את בעלה בשנת 1977, כשהשנה בה מסופר הסיפור היא 1998.

במחקר שנערך בשנת 1992, על-ידי רות לנדאו, נמצא כי ההסתגלות לאלמנות איננה בהכרח משתנה חד-צדדי, אלא יש לו רבדים שונים, ונמצא כי אלמנות מסוגלות לתפקד היטב בחיי היום-יום, גם אם באותו זמן הן מרגישות עצב או דיכאון.⁶

ישנן שתי גישות עיקריות לטיפול באובדן של בן או בת-הזוג: הגישה הפסיכודינמית, שמעודדת תהליך של הינתקות מבן-הזוג, ושורשיה בנויים מהתיאוריה של פרויד, והמודל הרפואי, שגורס כי לאחר אובדן שכזה יש סימפטומים שניתן לבטא בדמות מחלה של ממש, כגון אי-נוחות גופנית, עיסוק יתר בדמות הנפטר, תחושת אשמה, תגובות עוינות ועוד.⁷

עוד נמצא ממחקרה של לנדאו, כי רוב האלמנות שהשתתפו בו הראו מיקוד שליטה פנימי יותר מאשר חיצוני, וכי רובן הביעו שביעות רצון מהקשר עם בני משפחתן (ודיווחו על 5 קרובי משפחה שאף קרובים אליהן רגשית בממוצע), ושביעות רצון ממעגל התמיכה החברתית שלהן.⁸

ממצאים אלו חשובים לשם ההשוואה בהמשך העבודה לספרה של קמחי, שם שולה, הגיבורה האלמנה, לכאורה נעזרת הרבה בקרוביה ובחבריה, אך בשונה מן המחקר, אין תיאורים רבים ברומן של עיסוק בדמות הנפטר מצידה.

היחסים בין האימהות לבנות במהלך ההיסטוריה, על-פי סימון דה בבואר, דומים בהשקפתם ובתרבותם ליחסי אבות-בנות: הילדים במשפחה בדרך-כלל יתפסו את המבוגרת האחראית באותם נעליים כמו זה של האב.⁹

החוקרת אריאלה פרידמן טוענת כי יש המון עוצמה בחיבור בין אימהות לבנות, וספרה עוסק ביחסים בניהם מהפרספקטיבה של התיאוריה הפמיניסטית שנכתבה. הקרע הניכר בין האימהות לבנות, שנוצר במשך ההיסטוריה כמעט ולא דובר ביחס לקרע בין אבות ובנים, שדנו בו בצורה הרבה יותר מעמיקה.

עד לאחרונה, במידה ותוארו היחסים בין אימהות לבנות, ובכלל בין נשים-הם נעשו מנקודת מבט גברית. יחסי אימהות-בנות, כפי שהם עדיין מובאים בתרבות הפופולרית, משקפים את דמות האם החורגת התחרותית, שמדכאת את ביתה, ומגבילה את החופש ואת יצר ההרפתקנות שלה, כמו

⁶ לנדאו, רות. "אלמנות באמצע החיים." חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית. גיליון י"ג, מס' 4, 1992. עמ' 321.

⁷ שם, עמ' 324.

⁸ שם, עמ' 329.

⁹ בבואר, סימון. המין השני. (תרגום: ש. פרמינגר). תל אביב: בבל ומשכל, 2005, עמ' 8.